

Література

Белова А.Д. Поняття “стиль”, “жанр”, “дискурс”, “текст” у сучасній лінгвістиці / Алла Дмитрівна Белова // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – К.: Київ. ун-т, 2002. – Вип. 32-33. – С. 7-14. Бурбело В. Б. Типологія дискурсів у просторі мовленнєвої діяльності / Валентина Броніславівна Бурбело // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, Іноземна філол. – К.: Київ. ун-т. 2000. – Вип. 28. – С. 6-9. Ільченко О. М. Етикет англомовного наукового дискурсу: [монографія] / Ольга Михайлівна Ільченко. – К.: Політехніка, 2002. – 228 с. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс: [монографія] / Владимир Ильич Карасик. – М.: Гнозис, 2004. – 390 с. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М.; Гнозис, 2003. – 280 с. Пилипенко Р. С. Німецький економічний дискурс: методологія, моделі, жанри: [монографія] / Ростислав Євгенович Пилипенко. – К.: Видав. Дім Дмитра Бурого, 2005. – 316 с. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844с. Gunnarsson B.-L. On the sociohistorical construction of scientific discourse // The Construction of Professional Discourse / Ed. by B.-L. Gunnarsson, P.Lineel, B. Nordberg. – London: Longman. – 1997. – P. 99-126. Linell P. Discourse across boundaries: On recontextualization and the blending of voices in professional discourse // Text. – 1998. – V. 18, № 2. – P. 143-157.

УДК: 81'373.4

СИСОЄВА Є. С.

(Донецький національний університет)

ОЦІННИЙ КОМПОНЕНТ ЗНАЧЕННЯ АНТРОПОНІМІЧНИХ ОДИНИЦЬ

У статті розглянуто основні методології та підходи до дослідження особливостей оцінної семантики англійських антропонімів, проаналізовано роль оцінного компонента значення антропонімів у процесі надання імені та описано основні мотиви надання імені в англійському культурно-мовному просторі.

Ключові слова: антропонім, семантична структура, конотація, оцінка, мотиви надання імені.

Сысоева Е.С. Оценочный компонент значения антропонимических единиц. Данная статья посвящена описанию методологии исследования особенностей оценочной семантики английских антропонимов. В статье проанализирована роль оценочного компонента значения антропонимов в процессе имянаращения, а также рассмотрены основные мотивы имянаращения в английском культурно-языковом пространстве.

Ключевые слова: антропоним, семантическая структура, коннотация, оценка, мотивы имянаращения.

Sysoieva Ye.S. Evaluative Meaning Component of the Anthroponymic Units. The article deals with the description of the basic methodology and different approaches to studying the peculiarities of the evaluative meaning of English anthroponyms.

The article casts light on the role of the evaluative semantics of English anthroponyms in the naming process. The main naming motives have been characterized as the salient features of the English linguo-cultural community.

Key words: anthroponym, semantic structure, connotation, evaluation, naming motives.

1. Вступні зауваження

Об'єктом дослідження є англійські антропоніми, семантика яких ускладнена додатковими конотативними нашаруваннями, що уможливило маркування ономастичних одиниць, що вивчаються як позитивно- чи негативно-оцінні. Оцінка є компонентом конотації антропонімів, який може бути експлікованим на підставі таких ознак: рідне – іншомовне; рідко – часто вживане; активне – пасивне; знайоме – незнайоме; співзвучне з позитивно-оцінними – негативно-оцінними одиницями вокабуляру; тотожне іменам гідних – негідних відомих носіїв. Наприклад, позитивна оцінка жіночого імені *Goldie* в сучасній антропонімічній системі (далі АС) визначається на підставі співзвучності одиниці з англійським іменником *gold* ‘золото’, ім'ям традиційно називають дівчат з красивим золотистим кольором волосся. Чоловіче ім'я *Adolf* є негативно-оцінним через асоціацію з іменем відомого суспільно-політичного діяча Адольфа Гітлера, ідеолога нацизму та засновника тоталітарної диктатури Третього рейху.

Предметом дослідження постають семантичні особливості оцінних антропонімів як значного шару одиниць англійського ономастичного простору.

Метою дослідження є встановлення та опис семантичних особливостей англійських оцінних антропонімів.

Однією з найважливіших проблем ономастики є вивчення механізму номінації та співвідношення у ВІ таких першорядних для ономастології понять, як “значення”, “реалія”, “поняття”, “ім'я”. У сучасному теоретичному мовознавстві майже аксіоматичною є думка про подвійний характер мовленнєвої діяльності. Вирізняється рівень мови (системи) та мовлення (функції) при можливому виділенні рівня норми (узуса), що трактується як складова частина

рівня мови або як окремих рівень мовленнєвої діяльності. Отже, при визначенні сутності мовних явищ, зокрема, семантики пропріальних одиниць, треба орієнтуватись відповідно на структурний або функційний рівень.

2. Основні результати та спостереження

У мовній структурі, де базовим для лексем є поняття значеннєвості, власні імена (ВІ) як одиниці ономастичного поля характеризуються специфічним семантичним наповненням. Значеннєвість власного імені дорівнює самому поняттю “власне ім'я” [Беліцька 2000, с. 21]. На рівні мовлення ВІ набувають певних характеристик, що завдяки тривалості, усталеності використання формують певну семантичну наповненість імені. Ці характеристики з часом можуть сформувавши значення ВІ на рівні узуса.

Визначення семантичної специфіки антропонімічної лексики залежить, у першу чергу, від підходів до самого питання значення. Специфіка опису значення пропріальних одиниць полягає в тому, що воно може трактуватись вузько або широко. При вузькому тлумаченні значення ВІ практично дорівнює його сигніфікативному аспекту та значеннєвості. Як зазначає Є. М. Беліцька, при широкому тлумаченні концепт, що інформує про інший концепт (у нашому випадку це ВІ), є семантично наповненою субстанцією, бо навіть при першому використанні ВІ мають характеристики, які формують його поняттєву основу [Беліцька 2000, с. 22].

Пропріальні одиниці мають денотативне значення та можуть набувати у процесі функціонування в антропоніміконі конотативного забарвлення. Аналіз конотативного аспекту семантики антропонімічної лексики передбачає уточнення центральних питань, пов'язаних з конотативним потенціалом пропріальних одиниць, оскільки сам термін “конотація” не має чіткого однозначного визначення. Представники різних наукових шкіл пропонують власні інтерпретації цього терміна, власне розуміння обсягу цієї категорії та її властивостей [Баллі 2009; Буштян 1982; Вульфсон 1991; Лукаш 2011; Лукьянова 1983; Постнікова 2009; Сапожнікова 2003].

Слід відзначити, що спільним висновком усіх дослідників категорії конотації є розуміння її як додаткового модального співзначення слова. Діапазон думок щодо розв'язання проблеми конотації варіюється від визнання до невизнання аналізованого явища в значенні слова. Усе це дає підстави виділяти кілька теорій конотації: філософську, семіотичну, психолінгвістичну, стилістичну, лінгвістичну. У пропонованому дослідженні особлива увага приділяється семіотичному, психолінгвістичному і власне лінгвістичному напрямкам дослідження конотативного аспекту семантики слова, оскільки усі вони взаємопов'язані.

У цьому дослідженні, підтримуючи погляди І. В. Арнольд, Є. М. Беліцької, Л. М. Буштяна, Н. А. Лук'янової, С. Г. Фрост, під конотацією розуміємо спрямовану на прагматику категорію, що охоплює велику кількість емоційних, стилістичних, оцінних забарвлень. При цьому С. Г. Фрост підкреслює, що “незважаючи на суб'єктивний характер походження емоційних якостей мови, вони є вказівками не на індивідуального користувача мовним знаком, а на мовний колектив і, внаслідок цього, являють собою об'єктивні властивості мовних значень” [Фрост 2006, с. 14].

Особливий інтерес та цінність для цього дослідження являють роботи з ономастичної конотації. Так, наприклад, Л. М. Буштян визначає конотацію ВІ як комплексне соціально-лінгвістичне явище з екстралінгвістичною природою [Беліцька 2000]. Ономастична конотація включає емоційність та додаткову інформацію мовного знака. Ця інформація може мати різну природу залежно від національно-культурного, соціального та вікового рівня мовця.

2.1. Оцінка, яку традиційно відносять до компонентів конотативного обсягу слів, у підсистемі антропонімів актуалізується у процесі надання імені та у процесі функціонування імені в комунікації. Услід за О. В. Кисель у процесі дослідження антропонімічної оцінки виділяємо складові оцінки, які спираються на експресивну характеристику носія імені: 1) особистісна складова (гіпокористики особових імен) [Кисель 2009, с. 75]; 2) соціальна складова (ставлення до загальновідомого імені на основі загальнонаціональних та групових стереотипів); 3) реєстраційна складова (вживання дериватів в офіційній та неофіційній сферах) – *Tony Blair*, тоді як повна форма імені – *Antony*. На прес-конференції американський політик заявив, що працював з *Jack Kennedy* та *Joe Califano*, *Sy Vanse*. Зазначені форми імен не є характерними для

стандартних іменувань, але в цьому випадку вони виражають емоційно-позитивну оцінку з відтінком фамільярності, завдяки чому мовець підкреслив свою особисту близькість до згадуваних політиків [Єрмолович 2001, с. 190].

Оцінні антропоніми передають важливу фонову культурно-історичну інформацію, яку необхідно знати лінгвістам, що вивчають англійську мову та культуру, і бажано знати тим батькам, які прагнуть назвати дитину ім'ям із релевантною семантикою. Для того, щоб оптимізувати надання імені та наукове дослідження антропоніміки виникає необхідність створення антропонімічних словників та довідників із більш докладною системою вказівок та позначок, що надають розгорнуту інформацію про денотативне та конотативне значення антропонімів, на основі яких мовець сприймає ім'я як гідне чи негідне, добре чи погане. Останнім часом робляться спроби формування спеціалізованих словників, у яких враховуються конотативні елементи семантики ВІ. Створення таких антропонімічних словників має велике значення для лінгвістів та учасників процесу надання імені.

2.2. Емотивність, як один з аспектів конотативного значення слова, дуже щільно корелює з оцінним компонентом. Категорія емотивності інтерпретується як унікальне поєднання інформації про аксіологічні орієнтири соціуму та пов'язані з ними типові емоції.

На думку О. В. Кисель, емотивний компонент у конотативному аспекті семантики антропонімів трактується як милозвучність імені, оскільки звучання імені непрямо пов'язане з його значенням, на основі милозвучності можна простежити позитивну чи негативну оцінку певної антропонімічної одиниці.

Принцип милозвучності є не менш важливим і для вчених, які займаються перекладом. Д. І. Єрмолович відзначає той факт, що під час перекладу зустрічаються звукосполучення, які викликають у цільовій мові неприємні і небажані асоціації з лексикою зниженого регістру, включаючи вульгаризми та лайливі слова. Дослідник наводить приклад перекладу німецьких особових імен з початковим складом *her-*: *Herbert*, *Hermann*, *Hermione*, в яких здійснюється традиційна заміна початкової [x] на [г] для благозвучності імені: Герберт, Германн, Герміона.

Л. Т. Фатихова у процесі фоносемантичного аналізу російських і татарських імен доходить висновку, що фонетичні характеристики імені прямо пов'язані з його семантикою: “по-перше, фоносемантика імені значною мірою маркується фонемограмою і має варіативний характер; по-друге, змістовність звуків в оболонці власного імені корелює з його властивостями; по-третє, звукова місткість при сприйнятті та інтерпретації ззовні виявляється маркованою по-різному” [Фатихова 2006, с. 253].

Існування зазначеної тенденції відзначає О. М. Антишев, вважаючи милозвучність основним і традиційним мотивом надання імені в мові. “Розуміння краси і потворності імен може, у свою чергу, досить широко варіюватися і залежить від багатьох гетерогенних чинників, серед яких найбільш суттєвим і досить багатограним є соціальний статус того, хто надає ім'я, в якому наявна інформація про походження, рівень освіченості, рід діяльності, віросповідання та знання свого родоводу, захоплень і т.ін., що створюють єдиний конгломерат соціальної особистості” [Антишев 2001, с.206].

Спираючись на думку О. М. Антишева, доходимо висновку, що милозвучність є категорією, яка враховується у процесі надання імені у будь-якому мовному колективі, а отже, є універсальною категорією в підсистемі пропріальної лексики взагалі.

Отже, конотативний обсяг значення антропонімічних одиниць розуміється як сукупність емотивних, стилістичних та оцінних забарвлень, що адекватно інтерпретуються не тільки окремими мовними особистостями, але й мовними колективами в цілому. Оцінка, що є частиною конотативного значення антропонімів, актуалізується у процесі надання імені та у процесі функціонування імені в комунікації.

2.3. Процес надання імені є складним та багатограним. Як в лінгвістичному, так і в екстралінгвістичному плані саме цей процес має на меті пов'язати носія мови як суб'єкта позамовної дійсності з мовним знаком – особовим ім'ям.

На процес надання імені впливають соціальні, історичні, культурні, суспільні чинники, тому не можна сприймати мотиви як сукупність причин вибору імені. Мотиви надання імені породжуються та закріплюються в соціумі; одні з них мають соціальний характер, інші –

індивідуальний, одні є більш частотними, інші – менш вживаними, але всі вони наявні пасивно або активно при називанні, відображаються в динаміці розвитку антропонімікону мови, складаючи його історію та утворюючи систему.

Усі мотиви та причини вибору імені, що виникають в соціумі, підлягають структуруванню та теоретичному поясненню. Мотиви надання імені корелюють з позамовною дійсністю та належать до мотивації як мовної сутності. Вмотивованість пов'язана з мовою та мовними процесами, оскільки антропонім виступає як мовний знак, функціонування якого регулюється законами певної мовної системи [Кисель 2009].

Мотиви вибору імені є екстралінгвістичним чинником, вони завжди історичні і соціальні, тому слід аналізувати їх в світлі як мовних, так і позамовних чинників. Ці чинники, в свою чергу, наділяють ім'я низкою асоціацій, які можуть перетворитись на сталі оцінні характеристики та знайти своє відображення в семантичній структурі імені [Кисель 2009].

Тенденції поповнення антропонімікону мови залежать від багатьох соціальних закономірностей розвитку самого суспільства в певний історичний проміжок. Способи становлення, розвитку, поповнення АС мови за допомогою лінгвістичних засобів – це мовні чинники. Аналіз теоретичних і лексикографічних джерел свідчить про те, що антропонімікон розвивається не стихійно, а відповідно до законів розвитку мови та потреб суспільства.

Єдність як лінгвістичного, так і екстралінгвістичного чинників у процесі надання імені зумовлена:

- бажанням того, хто іменує, обрати для об'єкта іменування рідке ім'я, що сприяє розвитку історичного, релігійного та етимологічного мотивів. “Воскресли” імена як мовні одиниці сприяють реструктуруванню й поповненню іменника мови як лексичної підсистеми (*Raymond (m)* маловживане ім'я до середини XIX ст.);

- бажанням того, хто надає ім'я, виразити власні культурні, національні переваги через використання для іменування іноземних імен. Культурні, національні та ідеологічні переваги, які належать до екстралінгвістичних чинників, часто не враховують лінгвістичні аспекти: якісну адаптацію і натуралізацію антропоніма в системі мови. Названі лінгвістичні явища тісно пов'язані з милозвучністю як мотивом надання імені (*Xanthe (f)* ім'я, що згадується в грецькій міфології, обирається батьками, які прагнуть незвичного іменування для дівчинки);

- бажанням того, хто надає ім'я, висловити особливі почуття до дитини. Це спонукає його обирати або використовувати зменшувально-пестливі деривати. Таким чином, дериваційні можливості антропоніма визначають вибір його як особового імені, а використання антропоніма-деривата в офіційній чи неофіційній сферах приводить до поповнення іменника мови (*Tita (f)*, *Sessy (f)*, *Kikki (f)* та ін. редуковані імена).

Для нашого дослідження вихідним є погляд О.В. Суперанської та О.В.Кисель [Суперанська 2009; Кисель 2009], згідно з яким кінцевою метою суб'єкта іменування є не тільки ідентифікація об'єкта іменування, але й вираження свого ставлення до окремих фрагментів дійсності, оцінка й актуалізація світогляду через антропонім.

Усі мотиви постійно функціонують у соціумі та залежать як від соціальних умов, так і від індивідуальних потреб того, хто надає ім'я. Тому правомірно сприймати мотиви не як суму причин вибору певного імені, а як систему, складну і багатогранну.

Підхід до вивчення мотивів надання імені, запропонований у цьому дослідженні, базується на теорії О. В. Кисель, згідно з якою існує два типи мотивів надання імені: соціальні та індивідуальні. Під соціальними розуміються мотиви, які менше залежать від того, хто надає ім'я (гендерний, етимологічний, релігійний, національний, ідеологічний). До індивідуальних належать такі, що значною мірою зумовлені побажанням того, хто іменує (милозвучність, дериваційна активність антропоніма та сімейна традиція). Дві групи мотивів щільно взаємопов'язані, неможливо виокремити ту чи іншу групу як пріоритетну. Так, наприклад, національний та релігійний мотиви можуть комбінуватися з милозвучністю і дериваційним потенціалом антропоніма. Невдалим може бути урахування лише одного з мотивів надання імені. О. В. Кисель наводить приклад невдалої орієнтації лише на милозвучність імені, коли в німецькому лінгвокультурному просторі як особове ім'я для доньки батьки обрали антропонім

Владлена. При цьому суб'єкти номінації знехтували ідеологічним та етимологічним мотивами, віддавши перевагу лише фонетичному аспекту [Кисель 2009, с. 89].

Для дослідження взаємозв'язку оцінки в семантичній структурі антропонімів та мотивів надання імені базовими є соціальні мотиви, оскільки саме вони більшою мірою, ніж індивідуальні, впливають на конотацію власного імені та можуть розширити або звужити семантичну структуру антропоніма, а саме її фонові компоненти.

Індивідуальні мотиви надання імені співвідносяться з оцінним, експресивним, а також емотивним компонентом конотації антропонімів, оскільки у процесі історичного розвитку іменника мови антропоніми з нейтральною оцінкою можуть набути нового оцінного значення, у такий спосіб індивідуальні мотиви відбиваються через лінгвістичні засоби в парадигмі власного імені.

3. Висновки і перспективи подальшого дослідження

Отже, огляд теоретичної літератури з питань дослідження мотивів надання імені в діяхронічному плані дає можливість зробити висновок, що соціальні мотиви надання імені співвідносяться із національно-культурним компонентом конотації. Так, релігійний та етимологічний мотиви є найдавнішими та пов'язані з епохою становлення сучасного іменника мови, а отже, відображені через кумулятивну функцію в інформаційному потенціалі антропоніма та пов'язані з фоновими знаннями носіїв мови. Система індивідуальних мотивів надання імені є більш суб'єктивною та менш пов'язаною із позамовною сферою.

Оцінні антропоніми – невід'ємний фрагмент мовної картини світу. Людину оточує реальна дійсність. У процесі діяльності, праці, спілкування з іншими людьми у людини виникають із суспільством в цілому та з окремими людьми певні відношення. Ставлення людини до об'єктивної дійсності – це ставлення активного впливу навколишнього світу, це цілеспрямоване перетворення світу відповідно до власних ціннісних уявлень.

Глибокий аналіз системи мотивів надання імені неможливий без дослідження оцінного компонента в семантиці антропонімів, оскільки процес вибору імені пов'язаний із декодуванням, інтерпретацією та оцінкою фрагментів позамовної дійсності, що їх репрезентують антропоніми.

Перспективним видається зіставний аналіз та опис особливостей семантики, структури та функціонування ОА із залученням різноструктурних мов, що дозволяє зіставити ціннісні пріоритети іменування у різних лінгвокультурах.

Література

- Антышев А. Н.* Имена. Немецкие антропонимы / А. Н. Антышев. – Уфа: Изд-во Башк. гос. аграр. ун-та., 2001. – 238с.
- Арнольд И. В.* Семантика. Стилистика. Интертекстуальность: [сб. статей] / И. В. Арнольд. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1999. – 444 с.
- Балли Ш.* Французская стилистика / Ш. Балли. – М.: Либроком, 2009. – 398 с.
- Барт Р.* Избранные работы: Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – М.: Прогресс, 1994. – 616 с.
- Беліцька Є. М.* Конотонімізація онімів як лексико-семантичний процес: дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.15 / Є. М. Беліцька. – Донецьк, 2000. – 185 с.
- Буштян Л. М.* Общезыковая коннотация собственных имен в художественном произведении / Л. М. Буштян // Русский язык. – К., 1982. – Вып. 4. – С. 51-74.
- Вульфсон Р. Е.* Эмоционально-оценочная лексика и контекст / Р.Е. Вульфсон // Русский язык в школе. – 1991. – № 4. – С.33-35.
- Гайдук И. В.* Особенности функционирования антропонимов в английской и американской прессе: дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.04 / И. В. Гайдук. – Воронеж, 2001. – 235 с.
- Ермолович Д. И.* Имена собственные на стыке языков и культур / Д. И. Ермолович. – М.: Р.Валент, 2001. – 198 с.
- Кисель О. В.* Коннотативные аспекты семантики личных имен: дис. на кандидата филол. наук: 10.02.19 / О. В. Кисель. – Челябинск, 2009. – 183 с.
- Лукаш Г. П.* Актуальні питання української конотоніміки: [монографія] / Г. П. Лукаш. – Донецьк: ТОВ «Видавничо-поліграфічне підприємство «ПРОМІНЬ», 2011. – 438 с.
- Лукьянова Н. А.* О семантике и типах экспрессивных лексических единиц / Н.А. Лукьянова // Экспрессивность лексики и фразеологии. – Новосибирск: Изд-во Новосибирского гос. ун-та, 1983. – С. 12-42.
- Постникова О. А.* Антропонимическая символика в англоязычной культуре: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / О. А. Постникова. – СПб., 2009. – 21 с.
- Сапожникова О. С.* К семантической систематизации коннотативных значений / О. С. Сапожникова // Филологические науки. – 2003. – № 2. – С. 70-78.
- Суперанская А. В.* Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М.: ЛКИ, 2009. – 370 с.
- Фатыхова Л. Т.* Имя собственное: аспекты изучения / Л. Т. Фатыхова // III Международные Бодуэновские чтения: труды и материалы. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2006. – Т. 1. – С. 28-30.
- Фрост С. Г.* Лингвокультурологический аспект исследования коннотаций (на примере коннотаций существительных тематической группы «семья»): автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языкознания» / С. Г. Фрост. – Челябинск, 2006. – 19 с.
- Чурсина И. С.* Развитие антропонимикона английского языка (морфонологический и социокультурный аспекты): дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.04 / И. С. Чурсина. – Тула, 2002. – 202 с.
- Evans C. K.* Common American Given Names of the Twentieth Century: a Preliminary Analysis by Decades / C. K. Evans // Onoma. – N.Y., 2003. – Vol. 38. – P. 217-234.
- Gardiner A. H.* The theory of proper names. A controversial essay / A. H. Gardiner. – Lnd, 1940. – 67 p.